

## Kazakistan'da Türk Tarihi Arařtırmaları

Ayhan Pala\*

Sovyet dönemi Kazakistan'ında Türk tarihi arařtırmalarında ideolojik kısıtlamalar söz konusu olduğundan bazı konular ya hiç ele alınamamıř veya yorumlar komünist ideolojisine uydurulmak zorunda kalınmıřtır. Bağımsızlık döneminde Türk tarihi daha önce ele alınamayan konularla birlikte yeni bir bakıř açısıyla arařtırılmaya ve yorumlanmaya başlanmıřtır. Tebliğimizde bu yeni dönemde yapılan çalıřmalar ele alınacaktır.

Sovyet dönemi tarihçiliğinde komünist ideolojinin bakıř açısıyla yazılan kitaplarda Kazak kültürünü oluřturan pek çok konu ideolojiye aykırı görülebilmektedir. Bugün Kazakistan'ın manevî büyüğü olarak kabul edilen Ahmed-i Yesevî'nin *Hikmetler*'inin bu yasak içerisinde mütalaa edilmesi bu konuda bir misaldir. Bağımsızlık sonrası Kazakistan'da Türk tarihi alanında çeřitli üniversiteler ve İlimler Akademisine bağılı enstitülerde Ahmed-i Yesevî, Mustafa Çokay gibi tarihî kişilerle ilgili akademik toplantılar yapılmakta, bu kişiler Kazak tarihinin büyük şahsiyetleri olarak deęerlendirilmektedir. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in talimatı ile 1996 yılı "Vatan Tarihi Yılı" ilan edilmiř ve düzenlenen toplantılarda Dede Korkut, El-Farabî, Muhammed Haydar Duglat, Karasay Batır, Rayımbek Batır, Abay Kunanbay, Jambıl Jabayev, Muhtar Avezov, Sabit Mukanov gibi şahsiyetler Kazak halkının ulu âlimleri olarak tanıtılmıřtır.<sup>1</sup>

\*Dr. Öğretim Üyesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi ABD, Ankara, ayपालa@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-9051-6339 DOI: 10.37879/9789751749994.2022.9

1 Қазақстанның Мәдени Мұрасы: Жаңалықтары, мәселелері, болашағы. Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары, 19 қазан 2005 ж., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы 2005, 5 б.

Bu çerçevede Kazak kahramanları ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır<sup>2</sup>. Ahmed-i Yesevî türbesinin bulunduğu Türkistan şehri, Kazakistan'ın manevî merkezi ilan edilmiş, Ahmed-i Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet* metni ile çeşitli araştırmalar ve yayımlanmıştır<sup>3</sup>.

Sovyet döneminde unutturulmaya çalışılan Türklerin destan kahramanlarından Dede Korkut bu dönemde çeşitli araştırmalara konu teşkil etmiş ve *Korkut Ata Ansiklopedik Derleme*'si yayımlanmıştır<sup>4</sup>. Türk tarihinin kaynakları konusunda da pek çok yeni yayın yapılmıştır<sup>5</sup>.

Bağımsızlık dönemi tarihçileri, Sovyet devrinde feodal dönem olarak ele alınan Orta Asya Hanlıkları tarihini yeni bir bakış açısı ile millî tarihin bir dönemi olarak ele almakta ve yeni görüşler ortaya atmaktadırlar. Bu çerçevede Kazak Hanlığının 550. yılı vesilesi ile yeni araştırmalar yapılmış, bunların sonuçları sempozyumlarda açıklanarak yeni kitaplar yayımlanmıştır. Bu konuda Nurlan Atıgayev ve Bereket Karibayev'in eserleri getirdiği

2 Жұртбаев Т., *Дулыға: көне түркі батырлары туралы тарихи әфсаналар*, Алматы 1994. А. Ахметбек, *Қожа Ахмет Ясауи*, Санат, Алматы 1998; А.Б. Калыш, *Саяқ-Ысык ата*, Тарих тағылымы, Алматы 2010; А.Б. Калыш, *Жолый баба, Сарман ата*, Тарих тағылымы, Алматы 2011.

3 Ясауи Қожа Ахмет, *Диуани Хикмет (Ақыл кітабы)*, Аударғандар: М. Жармұхамедұлы, С. Дәуітұлы, М. Шафиғи, Мұратас, Алматы 1993; Қ. А. Ясауи, *Хикмет (жынақ)*, Жалын, Алматы 1998; Д. Кенжетай, *Қожа Ахмет Ясауи дүниетанымы*, Арыс, Алматы 2008; А. Ахметбек, *Қожа Ахмет Ясауи*, Санат, Алматы 1998; З. Жандарбек, *Йасауи жолы және қазақ қоғамы*, Алматы 2006.

4 *Қорқыт ата, энциклопедиялық жынақ*, Қазақ энциклопедиясы бас редакциясы, Алматы 1999; А. Әбдірәсілқызы, *Қожа Ахмет Йассауидің ақындық әлемі*, Кие, Алматы 2007.

5 Махмұд Қашғари, *Түркі тілінің сөздігі: (Диуани лұғат-ат-түрк): 3 томдық шығармалар жынағы*, Хант, Алматы 1997; *Байырғы түркі өркениеті: жазба ескерткіштер: (Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 10 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары, Астана қаласы, 2001 жылғы 18-19 мамыр)*, Алматы 2001; Әбілғазы, *Түрік шежіресі*, Алматы 1992; Мұхаммед Хайдар Дулати, *Тарих-и Рашиди (Хақ жолындағылар тарихы)*, Алматы 2003; Утемиш-Хаджи, *Чингиз наме*, Переводы, исследования В. П. Юдина, Алма-Ата 1992; Захир ад-дин Мұхаммед Бабыр, *Бабырнама*, Қазақ тілінде сөйлеткен Байұзақ Қожабекұлы, Алматы 1993; Баласағұн Жүсіп, *Құтты білік*, Көне түркі тілінен аударған, алғы сөзі мен түсініктерін жазған А. Егеубай, Өлке, Алматы 2006.

yeni yorumlar bakımından önemlidir<sup>6</sup>.

Bağımsızlık döneminde üniversitelerin ve enstitülerin dergilerinde Türk tarihinin çeşitli dönemleri üzerinde pek çok makale yayımlanmaktadır. Daha önce Esik Kurganında bulunan Altın Elbiseli Adam'ın benzeri üç yeni altın elbiseli adamın son yıllarda yapılan kazılarda ortaya çıkarılması gibi dikkate değer gelişmeler tarih ve arkeolojiye geniş kitlelerin ilgisini çekmektedir. 2004 yılında uygulanmasına başlanan Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Kültür Mirası" devlet programı da tarih ve arkeoloji alanındaki çalışmalara destek sağlamıştır. Bu çerçevede Çokan Valihanov, Turar Riskulov, Oraz Jandosov ve Muhammedjan Tınışbayev'in eserleri basılmıştır<sup>7</sup>. Kültür Mirası programınca desteklenen arkeoloji kazıları arasında Ayman Dosımbayeva'nın yürüttüğü Merke ve Javsan kazıları zikredilebilir<sup>8</sup>. Kazakistan'ın büyük şehirlerinden Savran ve Otrar ile Kuyriktöbe, Altıntöbe, Kökmardan ve Mardan-Kuyık yerleşmeleri kazılarında I. binyılın ortasından XVI. asra kadar olan dönemlere ait malzeme bulunmuştur. Kültür Mirası programı desteği ile yapılan arkeoloji kazıları hakkında birçok kitap yayımlanmıştır<sup>9</sup>. Kültür Mirası programı gereğince birçok ansiklopedi yayımlanmaya başlanmış bunlardan "*Türkistan*" ve "*Türki Halıktarı*" ansiklopedileri basılmıştır<sup>10</sup>. Taşlara kazınmış damgalar üzerinde çalışmalar da devam etmektedir<sup>11</sup>.

6 Н. А. Атыгаев, "Казахское ханство: терминология источников как отражение истории государства", *Электронный научный журнал "edu.e-history.kz"* 1 октября 2015 г. No. 4. – 6 с.; *Қазақ хандығы тарих толқынында. Очерки*, Елтаным баспасы, Алматы 2016; "Некоторые материалы по финансовой системе Казахского ханства", *Доклады НАН РК*. – No. 3/307, 2016, С. 123–133; "Казахское ханство в системе международных отношений Евразии", *Электронный научный журнал «edu.e-history.kz»*. No. 3 (07). 1 июля 2016. - [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://edu.e-history.kz/ru/publications/view/293>; "К вопросу о трактовке предистории образования Казахского ханства", *Электронный научный журнал «edu.e-history.kz»*. No. 3 (07). 1 июля 2016. - [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://edu.e-history.kz/en/publications/view/284>; "Үлкен қателік деп санаймын", *Қазақ тарихы*, 2016. – No. 5, 6 б; Б. Б. Кәрібаев, *Қазақ хандығының құрылу тарихы*, Сардар, Алматы 2014; Кәрібаев, Б. Б., *Қазақ хандығының күшеюі (XV ғ. соңғы – XVI ғ. алғашқы ширектері)*, Сардар, Алматы 2015.

7 *Қазақстанның Мәдени Мұрасы*, 35 б.

8 *Age.*, s. 42.

9 *Age.*, s. 46.

10 *Age.*, s.111.

11 *Age.*, s. 147.

Kazakistan İlimler Akademisi Çokan Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü tarih araştırmalarında öncü kuruluşlardan biridir. Bu enstitü tarafından beş cilt halinde *Kazakistan Tarihi* yazılmış<sup>12</sup>, ayrıca 20 ciltlik daha geniş bir *Kazakistan Tarihi*'nin yazılması çalışmaları başlamıştır. Çokan Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü Başkanı Hankeldi Abjanov'un Kazak tarihi üzerindeki çalışmalarında da yeni değerlendirmeler yapılmıştır<sup>13</sup>. Bağımsızlık döneminde ele alınan bir konu da Kazak tarihinin hanları ve mühim simalarıdır. Bu konularda pek çok sempozyum yapıldığını biliyoruz<sup>14</sup>.

Bağımsızlık döneminde ders kitapları da yeni bir bakış açısıyla yazılmaya başlanmış ve Türk tarihi çeşitli dönemleri ile bu kitaplarda geniş bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu kitaplarda yer alan Türki Eli (Türkistan) devri, Saka ve Üysin Devrindeki Türkistan, Türki ve Batı Türki Kağanlıkları, Türkistan'daki Türgeş, Karluk, Karahanlı Devletleri, Kimekler, Kıpçaklar ve Oğuzlar, VI-XII asırlarda Türkistan Halklarının Kültürü gibi bölümler Kazakistan'da Türk tarihine yeni bakış açısının işaretlerini vermektedir<sup>15</sup>. Bu kitaplarda Sovyet döneminde adlarından bahsedilmesi söz konusu olmayan Mustafa Çokay gibi kişiler de Kazak tarihinin millî şahsiyetleri olarak yer almıştır. Mustafa Çokay hakkında kitaplar yazılmakta, eserleri basılmaktadır<sup>16</sup>.

12 *Қазақстан тарихы, Көне заманнан бүгінгі дейін бес томдық*, Атамұра баспасы, Алматы 1998.

13 Х. М. Әбжанов, *Учебное пособие по истории Казахстана с древнейших времен до наших дней*, Алматы 1992; *Қазақстан тарихы. Очерктер*, Алматы 1994; *Қазақстан тарихы. Көне дәуірден бүгінгі күнге дейін. 5 томдық*, Алматы 1996, 2010; *Түркі әлеміндегі Қазақстан: іргелі тарих және методология*, Петропавл, 2011; Х. М. Әбжанов - Ғ. Кенжебаев, *Тәуелсіз Қазақстан: жоғары білім, ғылым, саясат*, Алматы 2009; Б. Ғ. Аяған - Х. М. Әбжанов - Д. А. Махат, *Қазіргі Қазақстан тарихы: Жоғары оқу орындарының тарихшы емес мамандықтарына (бакалавриат) арналған оқулық*, Алматы, 2010; Б. Ғ. Аяған - Х.М. Абжанов - С. В. Селиверстов - М.С. Бекенова, *Современная история Казахстана: Учебник для студентов неисторических специальностей (бакалавриат) высших учебных заведений*, Алматы 2010; Б. Ғ. Аяған - Х. М. Абжанов, *Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы*, Алматы 2011; *Қазақстан этностары* (қосалқы автор), фотокітап, Алматы 2013.

14 *Абылай хан – Кенесары (ұлт-азаттық қозғалыс мәселелері)*, Ғылым, Алматы 1993.

15 *Қазақстан тарихы: курсының тіптік оқу бағдарламасы (Жоғары оқу орындарында тарих емес мамандық бойынша оқытатын студенттерге арналған)*, ал-Фараби атындағы ҚазМУ, Алматы 1998.

16 К.Л. Есмағамбетов *Әлем таныған тұлға: М. Шоқайдың дүниетанымы және қайраткерлік болмысы*, Дайк-Пресс, Алматы 2008; Мұстафа Шоқай, *Түркістанның қилы тағдыры*, Алматы 1992; М. Шоқай, *Таңдамалы шығармалар. 3-т.*, Қайнар, Алматы 2007; Мейіркүл Жетпісбаева, *Мұстафа Шоқай және Ұлттық Тәуелсіздік Мәселесі*, Алматы: Философия саясаттану дінтану институты, Алматы 2013; Т. Омарбеков, “М. Шоқайдың эмиграцияға кетуінің кейбір мәселелері” *Қазақ тарихы*, 1997ж. N2. 26-бет.

Bunun gibi Sovyet dönemi tarihçiliğinden farklı görüşlerin ortaya atıldığı bir konu da Alaş hareketidir. Bu konuda pek çok sempozyum düzenlenmiş, kitap ve makaleler yayımlanmıştır<sup>17</sup>. Bağımsızlık sonrası yazılan kitaplarda Kazakların Rus sömürgeciliğine karşı millî kurtuluş mücadelesi verdikleri gibi konular işlenmiştir. Bu kitaplarda Rus Çarlığı'nın Kazakları Ruslaştırma siyaseti incelenmekte, Sovyet dönemi ise "ideolojik parti diktası dönemi" olarak vasıflandırılmaktadır<sup>18</sup>.

Kazakistan'da Türk tarihi araştırmalarında arkeolog ve etnologların çalışmaları Sovyet döneminden beri mühim bir yer işgal etmektedir. Zeynulla Samaşev'in ve başka araştırmacıların Orta Asya petroglifleri (taş oymaları) üzerinde araştırmaları Türk tarihinin en eski devirleri üzerinde yeni bilgiler vermektedir<sup>19</sup>. Kazakistan İlimler Akademisine bağlı Çokan Valihanov Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsünün A. H. Margulan Arkeoloji Bölümünün başkanı olan Karl Baypakov Kazakistan yerleşmeleri üzerinde kazıları ve araştırmaları ile tanınan bir arkeologdur. Bu bölüm 1991 yılından itibaren Margulan Arkeoloji Enstitüsü olarak çalışmalarına devam etmektedir. Bu enstitünün çalışmaları ile Kazakistan'daki tarihî eserlerin envanteri çıkarılmış ve 1994 yılından itibaren 10 ciltlik *Kazakistan Tarihi ve Kültürü Yadigârları Külliyyatı* yayımlanmaya başlanmıştır<sup>20</sup>. Bu enstitünün ilmî araştırmalarının sonucunda "*Kazakistan'ın Kadim Kültür Mirası: Derin Kökler ve Gelenekler*" adlı bir program hazırlanmıştır. Bu program iki çalışma konusu belirlemiştir: "*Orta Asya Medeniyeti İçinde Kazakistan'ın Kadim Kültürü*" ve "*Kazakistan Bölgesinde İpek Yolu: Konar-göçer ve Yerleşik Medeniyetin İlişkileri*". Bu programa dayalı olarak Orta Çağ Otrar, Türkistan, Saraycık şehirleri kazıları yapılmaktadır<sup>21</sup>. Bu çalışmalar neticesinde 1991-1998 yılları arasında kırktan fazla kitap ve 500'den fazla makale yayımlanmıştır<sup>22</sup>. Enstitü'nün

17 K. Нүрпейісов, *Алаш һәм алашорда*, ататек, Алматы 1995; М. Қойгелдиев *Алаш қозғалысы*, Санат, Алматы 1995; *Алаш: Алашорда: Энциклопедия*, Құраст.: Ф.Өнес, С. Смағұлова, Арыс, Алматы 2009.

18 М. Мырзахметов, *Казак қалай орыстандырылды? Атамұра*, Алматы 1993; Мирзахан Эгамбердиев, *Ресей империясының Қазақстандағы орыстандыру саясаты (XIX ғ. екінші жартысы - XX ғ. басы)*, Қазақ университеті, Алматы 2015; *Kazakistan Tarihi, Makaleler*, AKDТYK Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2007, s. 96.

19 K. Tashbayeva, M. Khujanazarov, V. Ranov, Z. Samashev, *Petroglyphs of Central Asia*, translated by O. Titova, International Institute for Central Asian Studies Samarkand, Bişkek 2001.

20 К. М. Байпаков - А. Х. Маргулан, *Маргулан атындағы Археология институты (Қысқаша тарихы, Ғылыми жетістіктері, перспективалары)*, ҒЫЛЫМ, Алматы 1998.

21 *Age.*, s. 13.

22 *Age.*, s. 20.

жүрiттiгi Yedisu, Güney Kazakistan, Batı Kazakistan araştırmalarının sonuçları çeşitli kitaplarda ve makalelerde ortaya konmaktadır<sup>23</sup>.

Son yıllarda Türk tarihinin Gök Türkler dönemi üzerinde yeni kazıların sonuçlarını değerlendiren kitaplar yayımlanmıştır. Saka dönemi kazıları da devam etmektedir. Arkeologlardan Zeynulla Samaşev, Karakaba yaylasında Berel kurganlarının olduğu bölgenin Ergenekon olduğu görüşünü ortaya atarak Türk tarihinin destanî bir konusunu tarih ve arkeolojiye mal etmiştir. Sarayşık kazı merkezi üzerinde de pek çok yayın yapılmıştır<sup>24</sup>. L. N. Gumilev Avrasya Üniversitesi'nde, başında Karjaubay Sartkojaulı'nın bulunduğu Türkoloji ve Altay Araştırmaları Merkezi'nde daha çok Gök Türk döneminden kalma yazıtların tasnifi yapılmaktadır. Sartkojaulı, Avrasya Üniversitesi'nde Türk Yazı Tarihi adlı bir müze kurmuştur. Müze girişinde Orhun Abidelerinin kopyası bulunmaktadır. Sartkojaulı ve Mirzatay Joldasbekov *Orhun Âbideleri Atlası* adlı bir kitabı hazırlamışlardır. Sartkojaulı'nun Orhun Âbideleri başta olmak üzere Runik yazılı Türkçe metinler üzerinde birçok araştırması bulunmaktadır. Ayrıca Sakalar ile Eski Türklerin ortak kültürü

23 age., 24-33; Т. В. Савельева, *Или сырты Алатауның солтүстік беткеулеріндегі VIII-XIII ғасырлардағы мәдениет*, Алматы 1994; С. Жолдасбаев, *Жетісу тарихы*, Алматы 1996; З. С. Самашев “Солтүстік–батыс Каспий мәңі Қазақтарының монументті өнері”, *Ұлы Жібек жолындағы археологиялық ескерткіштері*, Алматы 1992, 65-79-бб.; З. С. Самашев, “Ұлы даланың ортағасырлық номадтарының графикалық өнерін зерттеуге орай”, *Азияның жартастағы өнері*, Кемерово 1995, 1 шығ. 26-27-бб.; З. С. Самашев - А.-П. Франкфорт - П. Видаль және басқалар, “Қазақстанның көне өнерінің ескерткіштері: Жаңа зерттеулер”, *Азияның жартастағы өнері*, Кемерово 1995. 1 шығ., 15-16-бб.; Z. Samashev – A. P. Francofort – J. Sahen - Jetibayev, “An Image in Mythic Clothes in Rock Arts of Ancient Kazakh Grasslands”, *Social Sciences in Xinjiang*, 1996. No. 1. P. 8-24; A. – P. Francofort – Z. Samashev et al., “Les Petroglyphs de Tamgaly”, *Bulleten of the Asia Institute USA*, 1997. P. 167-207; Ж. К. Таймагамбетов, “Қазақстан палеолиті туралы мәселелері орай”, *Орта Азияның көне және тас ғасырының тарихы бастауларына*, Ташкент 1996, 53-63-бб.; К. Байпаков - А. Нуржанов, *Қазақстанның Ұлы Жібек жолындағы ортағасырлық қалалары*, Алматы 1992; К. Байпаков, *Қазақстанның ежелгі қалалары, Аруана*, Алматы 2005; З. С. Самашев, *Жоғарғы Ертіс манындағы жартастардағы бейнелер*, Алматы 1992; *Ұлы Жібек жолын археологиялық ескерткіштер*, Алматы 1993; *Көне уақыттан біздің күндерімізге дейінгі Қазақстан тарихы*, Алматы 1993; Z. Samashev, *Petroglyphs as the East Kazakstan as Historical Sources*, Almaty 1993; К. М. Байпаков - М. Е. Елеуев, *Ұлы Жібек жолындағы Қазақстанның ортағасырлық қалалары*, Түркістан 1997; Е. Смагулов - М. Туякбаев, *Түркістанның ортағасырлық тарихы*, Түркістан 1998.

24 И. Тасмагамбетов - З. Самашев, *Сарайшық, Берел*, Алматы 2001; З. С. Самашев - Д. А. Кожак - Д. Галеев, “Сарайчик: проблемы исследования великого города”, *Проблемы изучения и сохранения исторического наследия*, Алматы 1998, с. 240-245.

üzerinde bir makalesi de vardır<sup>25</sup>. Karjaubay Sartkojaulı'nın üzerinde Türkçe Runik yazı bulunan ve 1500 yıllık olduğu tahmin edilen yeni bulunmuş bir sazi tanıttığını da zikretmek lazımdır<sup>26</sup>.

Arkeoloji ve tarih alanında eserleri ile tanınan Ayman Dosımbayeva daha çok Gök Türk devri kazıları ve kültürü ile meşgul olmaktadır. Onun A. Nuskabay ile birlikte yayımladığı kitapta, yeni açılmış olan Kumay Türk arkeoloji-etnografya kompleksi arkeoloji anıtları tanıtılmaktadır. Başkent Astana şehrine yakın bir mesafede bulunan Kumay kültür kompleksi anıtları Akmola ilinin Ereymentau ilçesinde yoğun bir şekilde toplanmış olup, birkaç bin yıllık dönemin kültürel mirasını yansıtmaktadır. Değişik devirlere ait abidevi yapıların, Türklerin dinî tören yapıları ve tanrılaştırılmış ecdatlarının taştan yapılan heykelleri ile mezar anıtlarının sadece bir bölgede sayıca yoğunluk göstermesi, yeni açılmış olan Kumay kompleksinin tarih açısından sıra dışılığını göstermektedir. Kumay kültür kompleksi anıtlarının araştırılması ile Kazakistan ile Orta Asya'nın tarih ilminin önünde duran birçok mühim konunun çözüme kavuşacağına inanılmaktadır<sup>27</sup>. Gök Türk dönemi üzerinde başka araştırmalar da yapılmaktadır<sup>28</sup>.

Madiyar Yeleuov daha çok Kazakistan'ın Sauran, Sıgnak, Aktöbe gibi Orta Çağ şehirleri üzerinde çalışmış, Taraz şehrinde yapılan kazıları yürüt-

25 Қаржаубай Сарткожаұлы, “*түркі қағанат Астанасы - Орда-Балық*”; “Үшінші Түрік қағанатының (ұйғыр) кейбір мәселелері”; “Ертеортағасырдан жеткен атадомбыра”, *Жалпы тіл білімі және түркі тілдерінің өзекті мәселелері, Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары*, Астана полиграфия АО баспаханасы, Астана 2010, 34-41 бб; *Байырғы түрік жазуының генезисі*, Арыс, Алматы 2007; *Орхон мұралары*, II том, Астана 2003, Алматы 2011; “Байырғы түрік рун жазуының шығу тегі”, *Көне түркі жазба ескерткіштері: Жазу мәдениетінің бастаулары, тілдің даму құбылыстары*. ҚР. Тіл комитеті. Астана 2005. 67-82 б.; Қ. Сарткожаұлы - Т. Зәкенұлы, “Ұйғыр Ордасы және қазақ жеріндегі оғыздар мен ұйғырлар”, *Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің Хабаршысы*, 2005. No. 1. 109-119 б.; Қ. Сарткожаұлы - М. Жолдасбеков, *Орхон ескерткіштерінің толық Атласы*, Kul Tegin, Астана, 2005; “Тоғуз-оғуз және Он-уйгур” АС. УБ, 1982, 23-63. бб.

26 Karjavbay Sartkocaulı, “Hun Döneminden Günümüze Ulaşan 1500 Yıllık Sazi”, *Atayurt Dergisi*, Kış 2011, s. 44-47, <http://www.abdulvahapkar.com/hun-sazi>.

27 А. Досымбаева - А. Нускабай, *Құмай түріктік археологиялық-этнографиялық кешені*, Қазақстан республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі Назарбаев орталығы – Түркия республикасы үкіметі жанындағы түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі, Астана 2012.

28 Н. Кенжеахмет, “Ежелгі түркі (орхон) ескерткіштеріндегі топонимдер”, *Средневековая археология*, Алматы 2014, с. 263-264; Ю. А. Зуев, *Ранние тюрки: Очерки истории и идеологии*, Алматы 2002; Н. Базылхан *Көне түрік бітіктастары (Орхон, Енисей, Талас), Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері*. II том., Алматы 2005.

müştür<sup>29</sup>. Türkistan Arkeoloji Araştırma Merkezi Başkanı Sayden Joldasbayev de Sıgnak kazıları ile meşgul olmuştur<sup>30</sup>. Türkistan şehrinde Ahmed-i Yesevî türbesi yakınlarında M. Ö. I. yüzyıla ait olduğu düşünülen Kültepe adlı bir yerleşme merkezi bulunmuştur<sup>31</sup>. Joldasbayev'in bu kitabında Karnak, Karaçuk (Şavgar) gibi Oğuz şehirleri hakkında bilgiler de verilmektedir. Kızıl Orda Devlet Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü'nün Margulan Arkeoloji Enstitüsü ile birlikte yürüttüğü kazılar Oğuzlar tarihi bakımından değerlidir. Bu çerçevede, Sır-Derya Oğuz Devletinin başşehri olarak bilinen Jankent (Yengi Kent) harabelerinde yapılan kazılarda, Sır-Derya Oğuz Yabgularına ait sikkeler bulunmuştur<sup>32</sup>. Almatı Margulan Arkeoloji Enstitüsü ve Ahmet Yesevî Üniversitesi Arkeoloji, Sanat ve Medeniyet bölümünün ortak çalışmalarıyla, Farab bölgesinde basılmış, IX. yüzyıla ait birçok sikke bulunmuştur. Bu malzeme, bugün Farab (Otrar) harabelerinin bulunduğu, Güney Kazakistan bölgesindeki Şavuldir kasabasında bulunan "Otrar Arkeoloji ve Medeniyeti" adlı müzede sergilenmektedir<sup>33</sup>.

29 М. Елеуов, *Шу мен Талас өңірлері мен ортағасырлық қалалары (VI-XIII ғ. басы)*, әл-Фараби университеті, Алматы 1998; *Извлечения из письменных источников о средневековых городах Сауран и Сыганак*, Ахмет Йасауи университеті, Тұран баспасы, Түркістан 2005; *Шауғар-Қараиұқ-Қарашық*, Қазақ университеті, Алматы 2012; *Ортағасырлық Ақтөбе қаласының бұзылу тарихы*, Қазақ университеті, Алматы 2013; *Ортағасырлық Ақтөбе қаласының бұзылу тарихы*, Қазақ университеті, Алматы 2015; Мадияр Елеуов - Д. А. Талеев, "Тараз қаласында 2014 жылы жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары", *ҚазҰУ хабаршысы. Тарих сер.*, No 2 (77), 2015, 230-238 б.; Мадияр Елеуов - Mirzahan Egamberdiyev, "Ортағасырлық Тараз'да Сон Археологик Қазılar Сонуцунда Булунан Сиккелер Үзерине Бір Іnceleme", *Bilig*, Sayı 95, Güz 2020, s. 211-239.

30 Сайдeн Жолдасбаев, "Ортағасырлық Сығанак қаласының жұрттың қорғау мен зерттеуінің болашағы", *III. Улустарарасы Түркoloji Конгреси*, Ахмет Yesevi Университеті, Түркістан, 2009, s. 454-457.

31 С. Жолдасбаев, *Позднесредневековые города на северных склонах Каратау*, Ахмет Йасауи университеті, Түркістан 2012, s. 80.

32 Serhan Çınar, *Sırderya Boyundaki IX-X. Yüzyullarda Oğuz Şebirciliği (Yengi Kent ve Farab Örneğinde)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2016, s. 7.

33 *Age.*, s.7.



Korkut Ata Devlet Üniversitesi Jankent Arkeoloji Heyeti kazıları ile birçok Oğuz şehri ortaya çıkarılmıştır<sup>34</sup>. 2005 yılından itibaren Korkut Ata Devlet Üniversitesi arkeologları ve Rusya İlimler Akademisi Avrasya Arkeoloji Enstitüsünün ortak çalışmalarıyla Jankent kazıları sistemli bir şekilde dönüştürülmüş ve her yaz mevsiminde aralıksız bir şekilde devam etmektedir<sup>35</sup>. Bu kazıların sonuçları yayımlanmaktadır<sup>36</sup>.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyelerinden Muhtar Koja tarafından *Orta Çağda Otrar: Efsaneler, Kaynaklar ve Araştırmalar* adlı bir eser hazırlanmıştır. Bu eserde kaynaklar ve kazı raporları değerlendirilmiş, ayrıca bölgedeki yerli halkın arasında dolaşan destan ve hikâyelerin düzenli bir derlemesi yapılmıştır<sup>37</sup>. Muhtar Koja diğer eserlerinde Oğuz yerleşmeleri ve diğer merkezler hakkında kazı sonuçlarına dayalı yeni bilgiler vermektedir<sup>38</sup>. Murat Tuyakbaev'in Türkistan bölgesi tarihi topografyası hakkında kitabında da Oğuz yerleşmeleri hakkında bilgiler bulunmaktadır<sup>39</sup>. Dosbol Baygunakov'un Orta Asya'nın eski ve orta çağları üzerinde çalışmaları da burada zikredilebilir<sup>40</sup>.

34 Е. Тажиков, “Ортағасырлық Жанкент қалажұрты маңындағы ескерткіштердің зерттеуі мен орналасуы”, *Хабаршы / Вестник – Тарих сериясы*, Әл-Фараби Қазақ ұлттық университеті, Алматы 2011, No. 2-61, с. 75-76; Е. Тажиков - И. Аржанцева, “Сырдарияның төменгі ағысы бойындағы оғыз қалалары: Жетіасар мәдениеті мен байланысы”, *Хабаршы*, 2011, No. 2 - с.32, Қорқыт ата ат. университеті, Қызылорда, 28-30-б.; Е. Тажиков, “Городище Большой Куюк”, *Свод памятников истории и культуры*, 2007, Кызылординская область, Алматы, с. 249-250; “Городище Малый Куюк”, *Свод памятников истории и культуры*, 2007, Кызылординская область, Алматы, с. 250.

35 Serhan Çınar, *age.*, s. 197.

36 И. Аржанцева - Ж. Курманкулов - Ж. Сыздыкова - Е. Зиливинская - С. Рузанов, *Материалы Жанкентской археологической экспедиции и археологические работы на городище Жанкент в 2006 году*, Алматы 2007.

37 Serhan Çınar, *age.*, s. 27; Мухтар Кожа, *Ортағасырлық Отырар: аңыздар, деректер, зерттеулер*, А. Ясауи атындағы ХҚТУ, Түркістан 2006.

38 Мухтар Кожа, “Города и аграрные селения казахских ханств наследия казахской правящей элиты (XVII-XVIII вв.)”, *Раннее наследие казахской правящей элиты 1675-1821*, Алматы 2014, Ч. I, с. 631-635; “Күйрық төбеде табылған күйген ағаштағы түрік тенгрилері мен билеушілері әулетінің бейнелері”, *Қазақстан Ұлттық музейі альманахы*, Алматы 2014, Ч. I, с. 92-96; “Огузские элитные пристройки Приаралья”, *Қазақ ескерткіштану мәселелерінің 1-ші және 2-ші симпозиум материал жинағы*, Алматы-Атырау 2012, 87-95-бб.

39 М. Туякбаев, *Историческая топография развитых городов и поселений Туркестанского оазиса (XIII-XIX вв.)*, Издательство Эффект, Алматы 2009.

40 Д. С. Байгунаков, “Некоторые античные авторы о религиозных представлениях народов Центральной Азии”, *Мировоззрение населения Южной Сибири и Центральной Азии в исторической ретроспективе: сборник научных трудов*, под ред. П.К. Дашковского, Азбука, Барнаул 2009, Вып. III., с. 8-19.

Etnoloji alanında da yeni eserler yazılmaktadır. Talas Omarbekov başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanan Kazak boyları hakkında kitaplar Türk tarihinin bütün devirleri üzerinde yeni bilgiler ve yorumlar ihtiva etmektedir. Kazak halkını oluşturan boyların her biri üzerinde birer cilt kitap yayımlanmaya başlanmış ve bu serinin dokuz cildi basılmıştır<sup>41</sup>. Omarbekov, çeşitli makaleler ve tebliğlerle de bu konuyu işlemeye devam etmektedir<sup>42</sup>. Bu eserlerde Sovyet dönemindeki anlayışın aksine bir bakış açısıyla Kazak boyları ele alınmaktadır<sup>43</sup>. Kazak şecereleri üzerinde yayınlar da artarak devam etmektedir<sup>44</sup>. Talas Omarbekov başkanlığında bir heyet tarafından yazılan Orta Asya konar-göçerleri medeniyeti hakkında iki ciltlik kitap da yeni görüşler getirmesi bakımından mühimdir<sup>45</sup>. Bu kitapta Naymanların ataları olarak Sekiz Oğuzların gösterilmesi gibi yeni ve tartışmaya açık görüşler ileri sürülmektedir<sup>46</sup>. Mendigül Nogaybayeva da aynı konularda çalışmaktadır<sup>47</sup>.

41 *Қазақстан тарихы: этникалық зерттеулер: Арғын, Алаш*, Алматы 2010; *Қазақстан тарихы: этникалық зерттеулер: Керейт*, Алаш, Алматы 2011.

42 Talas Omarbekov, *Қазақ түркілерінің мемлекеттілігі: ұлыстар, қағанаттар мен хадықтар баяны*, Қазақ университеті, Алматы 2015; *Қазақ халқының этнотерриториясының қалыптасуының мәселелері*, Қазақ университеті, Алматы 2015; “Dulular (Dulat) Eli”, *Қазақстан республикасы тәуелсіздігінің 20 жылдығына орай өткізілетін дәстүрлі IV Халықаралық тюркологиялық конгресі = Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığıнын 20. Yıldönümü Münasebetiyle Geleneksel IV. Uluslararası Türkoloji Kongresi 13-14 мамыр 2011 ж.*, А. Йасауи атындағы ХКТУ, Түркістан 2011, 382-386-66; Talas Omarbekov – Mendigul S. Nogaybayeva – Aknur Koşımova, “Kazak Türklerinin Oluşumunda Oğuzların Rolü: Etnik ve Coğrafi Bütünleşme”, *Milli Folklor*, Yıl: 29; s. 113, 2017, s. 79-92.

43 Т. Омарбеков - Ш. Омарбеков, *Қазақстан тарихына және тарихнамасына ұлттық көзқарас*, Алматы 2004.

44 Шәкәрім Құдайбердіұлы, *Түрік, қырғыз-қазақ, һәм хандар шежіресі*, Алматы 1991.

45 *Орталық Азия көшпелілері өркениетінің тарихы, 1-том Орталық Азия көшпелілері: Этнотерриториясы мен мемлекеттілігінің мәселелері: монография, жауапты ред. Т. Омарбеков*, Қазақ Университеті, Алматы 2015; *Орталық Азия көшпелілері өркениетінің тарихы, 2 том Орталық Азия көшпелілерінің дәстүрлі мәдениеті: негіздері және тарихы сабақтары: монография, жауапты ред. Т. Омарбеков*, Қазақ Университеті, Алматы 2015.

46 *Орталық Азия көшпелілері өркениетінің тарихы, 1-том*, 19 б.

47 Мендигуль Ногайбаева, *VI-XII ғасырлардағы түркілердің көрші халықтармен мәдени байланыстары: мәселенің зерттелуі*, Қазақ Университеті, Алматы 2013; *Қазақстан аумағындағы XIII-XV ғасырдың алғашқы жартысындағы этносаяси үдерістер*, Қазақ Университеті, Алматы 2015.

Etnolog, arkeolog ve tarihçi Serik Eskendirulı Ajıgali daha çok Batı Kazakistan bölgesi Kazaklarının kültür mirası üzerinde çalışmıştır<sup>48</sup>. Etnolog Tattigül Kartayeva ise Sır-Derya bölgesi Kazaklarının kültürünü incelemiştir<sup>49</sup>. J. M. Sabitov Kazak etnogenezi üzerinde çalışmıştır<sup>50</sup>. Kazak etnolojisi üzerinde çalışan Amanjol Boranbayulı Kalış'ın eserlerini de burada zikretmek gerekiyor<sup>51</sup>. K. Ü. Torlanbayeva Runik yazılı Türk kitabeleri ve Türk inançları ile ilgili çalışmaları ile tanınmaktadır<sup>52</sup>. Juldız Tülibayeva ve K. Z. Uskenbay, Kazakistan'ın Orta Çağ tarihi hakkında araştırmaları

48 С. Е. Ажигали, *Архитектура кочевников – феномен истории и культуры Евразии*, Алматы 2002; *У берегов Прикаспийской истории*, Алматы 2000; *Обычаи и обряды казахов в прошлом и настоящем*, Алматы 2001; *История и культура Арало-Каспия*, Алматы 2001; *Моңғолия қазақтары этникалық тобын зерттеудің Бағдарлама-сұрақнамасы*, Алматы 2004; *Казахская юрта*, Атырау–Лондон 2005; *Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары*, 2 том, Алматы 2005, 2006; *Казахская традиционная культура в собраниях Кунсткамеры*, Алматы 2008; *Арало-Каспийский регион в истории и культуре Евразии: Материалы II Международной научной конференции*, Алматы–Актобе 2011; *Материалы 1-го и 2-го Симпозиумов по казахскому памятниковедению*, Алматы–Атырау 2012 и др.

49 Таттігүл Картаева, *Сыр өңірі Қазақтары: тарихи этнографиялық зерттеу*, 2 том, Қазақ Университеті, Алматы 2014.

50 Ж. М. Сабитов, *Ногайский компонент в этногенезе казахов*, [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://everything.kz/article/4978850-nogayskiy-komponent-v-etnogeneze-kazakhov>; “Мангытский юрт: От Мансура до Ваккаса”, [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://old.antat.ru/bigzip/NT2013/22013/520132.pdf>.

51 А.Б. Калыш, *Семья и брак в современном Казахстане. Монография*, Арыс, Алматы 2013; *Этнологияның іргелі мәселелері: оқу құралы*, Қазақ университеті, Алматы 2013; *Ата жолы*, Арыс, Алматы 2013; *Саяқ-Ысық ата*, Тарих тағылымы, Алматы 2010; *Жолый баба, Сарман ата*, Тарих тағылымы, Алматы 2011.

52 К. У. Торланбаева, “Тюркские рунические памятники как источник по истории Казахстана”, Доклады НАН РК, No. 3/307, 2016, С. 156-166; “Культ вождя в формировании военной власти в кочевых обществах”, Кочевая цивилизация: наследники и судьбы, Алматы 2016, С. 12-18; “Влияние Великого Шелкового пути на общество тюрков”, Известия Национального центра археологии и источниковедения, No. 2, 2016, С. 23-26; “Ritual practice in Sufism and pre-Islamic religions: practice of whirling”, Отан тарихы, 2016, No. 2, С. 5-12; “Turkic Runic Monuments as a Source on the History of Kazakhstan”, Studia et Documenta Turcologica, Romania, No. 3, 2016; “Отюрко-иранских этноязыковых и культурных связей в истории Центральной Азии”, Материалы Международной конференции «Казахстан и Иран: в поиске духовной и культурной интеграции», Алматы 2016, С. 82-86; “Наследование и наследие в центрально-азиатских империях”, Сборник материалов Международной научно-теоретической конференции «Эволюция политической власти в древней, средневековой и новой истории Казахстана и сопредельных государствах», Институт истории и этнологии, Алматы 2016, С. 54-77.

ile dikkati çekmektedirler<sup>53</sup>. Vahit Şalekenov'un Kazakistan'daki Orta Çağ devri şehirleri üzerinde eserleri de mühimdir. Şalekenov ve Aldabergenov'a göre Orta Çağdan kalan ve bugün Aktöbe diye anılan şehrin, coğrafi konumu ve özellikleri dikkate alındığında, Balasagun olma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Orta Çağ şehirlerinin büyüklerinden biri olan Aktöbe, günümüz Kazakistan toprakları içindeki Jambıl vilayetinde Çu vadisinde bulunmaktadır<sup>54</sup>. Şalekenov'un Türklerin şehir kültürü üzerinde kitapları ve makaleleri vardır<sup>55</sup>. Sovyetler Birliği döneminde yazdığı *Arap Kaynaklarına Göre Kimek Devleti*<sup>56</sup> ve *Arap ve Fars Kaynaklarına Göre Kıpçakların Tarihi*<sup>57</sup> adlı kitapları ile tanınan Bulat Kumekov bağımsızlıktan sonra Kazakistan tarihi üzerinde kitaplar yazmıştır<sup>58</sup>.

53 Ж. М. Тулибаева, “Мирза Улугбек о правлении Чагатаида Барак-хана и его взаимоотношениях с Ираном”, Известия Национального центра источниковедения и археологии, Астана, 2016, No. 2, С.24-30; “Мирза Улугбек о государстве и власти в истории тюркских народов”, Известия Национального центра источниковедения и археологии, Астана 2016, No. 3, С.53-64; “Ulus-i arba-yi Chingizi” of Mirzo Ulugbek as a Source on the History of Kazakhstan and Central Asia in the Middle Ages”, Отан тарихы, 2016. – С. 90-97; “Улус-и арба-йи Чингизи» о правителях Великого Юрта и династии Юань в Китае”, Материалы Международной конференции «Китай, китайская цивилизация и мир», Алматы 2016; “The Qazaqs and the Central Asian Principalities in the 18th and the First Half of the 19th Centuries”, Oriente Moderno, Volume 96, Issue 1, 2016, P. 25–45; К. З. Ускенбай, “Статус Джучидов Ак-Орды и их государственность”, Сборник материалов международной научно-теоретической конференции «Эволюция института власти в древней, средневековой и новой истории Казахстана и сопредельных государств», Институт истории и этнологии, Алматы 2016, С. 113-123.

54 V. Şalekenov - N. O. Aldabergenov, *Ortaçağda Aktöbe = Aktöbe in the Medieval Ages = Orta ғасырдағы Ақтөбе*, resim ve alt yazılar R. Bozer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.

55 Вахит Хамзаұлы Шәлекеңов, *Құм басқан қала*, Алматы 1992; *Взаимоотношения народов Приаралья в XVIII-XIX вв.*, Алматы 1995; *Түріктердің отырықшы өркениеті*, Қазақ университеті, Алматы 2003; *V-XIII ғасырлардағы Баласағұн қаласы*, Жібек жолы, Алматы 2006; *Город Баласағұн в 5-8 веках*, Жібек жолы, Алматы 2009; “Ежелгі және ортағасырдағы Аму және Сырдариялардың бойындағы түрік қалалары”, *Ақиқат*, н. 6, 1999, 47-54 бб.; “Ертедегі және ортағасырдағы Қазақ жеріндегі қалалар”, *ҚазМУ Хабаршысы, Тарих сериясы*, 1999, Н. 2, 12-56 бб.; “Орталық Азияның шығысындағы түріктердің ерекшеліктері” *ҚазМУ Хабаршысы, Тарих сериясы*, Н. 1 (20) 2001.

56 Б. Е. Кумеков, Государство кимаков IX-XI вв. по арабским источникам, Алма-Ата 1972.

57 Б. Е. Кумеков, *Арабские и персидские источники по истории кипчаков VIII-XIV вв.*, Алма-Ата 1987.

58 Б. Е. Кумеков, *История Казахстана, Очерк*, Алма-Ата 1993; *История Казахстана в средние века (VI-XVII вв.)*, Алматы 1996; *История Казахстана. Т. 1, 2*, Алматы 1996-1997.

Ahmet Yesevi Türk Kazak Üniversitesi'nde vazifeli Türk öğretim elemanlarının da Kazakistan'da yaptığı çalışmalar ve yayımladıkları kitaplar ve makaleler bulunmaktadır<sup>59</sup>. Abdülkadir Yuvalı, Osman Yorulmaz, Muhammed Beşir Aşan ve başka isimler de bu çerçevede zikredilebilir.

Netice olarak şunu ifade edebiliriz, Kazakistan'da Türk tarihi araştırmaları Türk tarihinin çeşitli dönemleri üzerinde gittikçe çoğalarak devam etmektedir. Bu çalışmalarda arkeoloji ve etnoloji de tarihe yardımcı alanlar olarak tarihçilere zengin malzeme sağlamaktadır. Bu çalışmaların bize gösterdiğine göre Sovyetler döneminde uygulanan Sovyet insanı yetiştirme politikaları başarılı olamamış, Kazak kültürü küllerinin altından canlanarak çıkmış, hatta boylara dayanan (Büyük, Orta ve Küçük Cüz) eski çağların anlayışı yeniden yeşermiştir.

59 Bekir Deniz, "Jand City and its Caravanserai, Kazakhstan: Past, Present and Future (The West Turkic Kaganate)", *International Scientific and Pratical Conference, Astana 2008*, p. 563-581; Айхан Пала, "Kazakistan'da bir Oğuz Kasabası Şavuldir", *III. Uluslararası Türkoloji Kongresi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan 2009*, s. 543-546; "Оғыздарда садақ (жай) символы", *әл-Фараби ат. Қазақ ұлттық университеті, Этнография мен Археология симпозиумы*, Алматы 2013; "Оғыздардың Эймур тайпасы", *Ежелгі ортағасыр және Жаңа кезеңдегі Қазақстан және іргелес елдер тарихындағы билік институтының эволюциясы*, Тарих және этнология институты, Алматы 2016, с. 36-40 бб; Айхан Пала - Лазат Динашева, *Түркі мемлекеттерінің тарихы*, Алматы 2014.

### Кайнактар

*Абылай хан – Кенесары (ұлт-азаттық қозғалыс мәселелері)*, ҒЫЛЫМ, Алматы 1993.

Ахметбек А., *Қожа Ахмет Ясауи*, Санат, Алматы 1998.

Ажигали, С. Е., *Архитектура кочевников – феномен истории и культуры Евразии*, Алматы 2002.

\_\_\_\_\_, *У берегов Прикаспийской истории*, Алматы 2000.

\_\_\_\_\_, *Обычаи и обряды казахов в прошлом и настоящем*, Алматы 2001.

\_\_\_\_\_, *История и культура Арало-Каспия*, Алматы 2001.

\_\_\_\_\_, *Моңғолия қазақтары этникалық тобын зерттеудің Бағдарлама-сұрақнамасы*, Алматы 2004.

\_\_\_\_\_, *Казахская юрта*, Атырау–Лондон 2005.

\_\_\_\_\_, *Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары*, 2 том, Алматы 2005, 2006.

\_\_\_\_\_, *Казахская традиционная культура в собраниях Кунсткамеры*, Алматы 2008.

\_\_\_\_\_, *Арало-Каспийский регион в истории и культуре Евразии: Материалы II Международной научной конференции*, Алматы–Актобе 2011.

\_\_\_\_\_, *Материалы 1-го и 2-го Симпозиумов по казахскому памятниковедению*, Алматы-Атырау 2012 и др.

*Алаш: Алашорда: Энциклопедия*, Құраст.: Ғ.Әнес, С. Смағұлова, Арыс, Алматы 2009.

Аржанцева, И. - Ж. Курманкулов - Ж. Сыздыкова - Е. Зиливинская - С. Рузанов, *Материалы Жанкентской археологической экспедиции и археологические работы на городище Жанкент в 2006 году*, Алматы 2007.

Атыгаев, Н. А., “Казахское ханство: терминология источников как отражение истории государства”, *Электронный научный журнал “edu.e-history.kz”* 1 октября 2015 г. No. 2.

\_\_\_\_\_, *Қазақ хандығы тарих толқынында. Очерки*, Елтаным баспасы, Алматы 2016.

\_\_\_\_\_, “Некоторые материалы по финансовой системе Казахского ханства”, *Доклады НАН РК*. – No. 3/307, 2016, с. 123–133.

\_\_\_\_\_, “Казахское ханство в системе международных отношений Евразии”, *Электронный научный журнал «edu.e-history.kz»*. No. 3 (07). 1 июля 2016. - [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://edu.e-history.kz/ru/publications/view/293>.

\_\_\_\_\_, “К вопросу о трактовке предыстории образования Казахского ханства”, *Электронный научный журнал «edu.e-history.kz»*. No. 3 (07). 1 июля 2016. - [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://edu.e-history.kz/en/publications/view/284>.

\_\_\_\_\_, “Үлкен қателік деп санаймын”, *Қазақ тарихы*, 2016. – No. 5, 6 б.

Аяган, Б. Г. - Х. М. Әбжанов, *Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы*, Алматы 2011.

\_\_\_\_\_, - Д. А. Махат, *Қазіргі Қазақстан тарихы: Жоғары оқу орындарының тарихшы емес мамандықтарына (бакалавриат) арналған оқулық*, Алматы 2010.

\_\_\_\_\_, - С. В. Селиверстов - М. С. Бекенова, *Современная история Казахстана: Учебник для студентов неисторических специальностей (бакалавриата) высших учебных заведений*, под общей редакцией Б. Г. Аягана, Алматы 2010.

Әбдірәсілқызы, А., *Қожа Ахмет Йассауидің ақындық әлемі*, Кие, Алматы 2007.

Әбжанов., Х. М., *Учебное пособие по истории Казахстана с древнейших времен до наших дней*», Алматы 1992.

\_\_\_\_\_, *Қазақстан тарихы. Очерктер*, Алматы 1994.

\_\_\_\_\_, *Қазақстан тарихы, Көне дәуірден бүгінгі күнге дейін. 5 томдық*, Алматы 1996, 2010.

\_\_\_\_\_, *Түркі әлеміндегі Қазақстан: іргелі тарих және методология*, Петропавл 2011.

\_\_\_\_\_, (қосалқы автор), *Қазақстан этностары*, фотокітап, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, - Ғ. Кенжебаев, *Тәуелсіз Қазақстан: жоғары білім, ғылым, саясат*, Алматы 2009.

*Байырғы түркі өркениеті: жазба ескерткіштер: (Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 10 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары, Астана қаласы, 2001 жылғы 18-19 мамыр)*, Алматы 2001.

Әбілғазы, *Түрік шежіресі*, Алматы 1992.

Баласағұн Жүсіп, *Құтты білік*, Көне түркі тілінен аударған, алғы сөзі мен түсініктерін жазған А. Егеубай, Өлке, Алматы 2006.

Базылхан Н., *Көне түрік бітіктастары (Орхон, Енисей, Талас) // Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері. II том.*, Алматы 2005.

Байгунаков, Д. С., “Некоторые античные авторы о религиозных представлениях народов Центральной Азии”, *Мировоззрение населения Южной Сибири и Центральной Азии в исторической ретроспективе: сборник научных трудов*, под ред. П.К. Дашковского, Азбука, Барнаул 2009, Вып. III., с. 8-19.

Байпаков, К., *Қазақстанның ежелгі қалалары, Аруана*, Алматы 2005.

\_\_\_\_\_, - А. Х. Маргулан, *Маргулан атындағы Археология институты (Қысқаша тарихы, Ғылыми жетістіктері, перспективалары)*, Ғылым, Алматы 1998.

\_\_\_\_\_, - А. Нуржанов, *Қазақстанның Ұлы Жібек жолындағы ортағасырлық қалалары*, Алматы 1992.

\_\_\_\_\_, - М. Е. Елеуев, *Ұлы Жібек жолындағы Қазақстанның ортағасырлық қалалары*, Түркістан 1997.

Çınar, Serhan, *Sirderya Boyundaki IX-X. Yüzyıllarda Oğuz Şehirciliği (Yengi Kent ve Farab Örneğinde)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2016.

Deniz, Bekir, “Jand City and its Caravanserai, Kazakhstan: Past, Present and Future (The West Turkic Kaganate)”, *International Scientific and Practical Conference*, Astana 2008, p. 563-581.



Досымбаева, А. - А. Нускабай, *Кумай түріктік археологиялық-этнографиялық кешені*, Қазақстан республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі Назарбаев орталығы – Түркия республикасы үкіметі жанындағы түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі, Астана 2012.

Есмағамбетов К. Л., *Әлем таныған тұлға: М. Шоқайдың дүниетанымы және қайраткерлік болмысы*, Дайк-Пресс, Алматы 2008.

Елеуов, М., *Шу мен Талас өңірлері мен ортағасырлық қалалары (VI-XIII ғ. басы)*, әл-Фараби университеті, Алматы 1998.

\_\_\_\_\_, *Извлечения из письменных источников о средневековых городах Сауран и Сыганак*, Ахмет Йасауи университеті, Тұран баспасы, Түркістан 2005.

\_\_\_\_\_, *Шауғар-Қарашұқ-Қарашық*, Қазақ университеті, Алматы 2012.

\_\_\_\_\_, *Ортағасырлық Ақтөбе қаласының бұзылу тарихы*, Қазақ университеті, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, - Д. А. Талеев, *Тараз қаласында 2014 жылы жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары*, ҚазҰУ хабаршысы. Тарих сер., No 2 (77), 2015, 230-238 б.

Francofort, A. – P. – Z. Samashev et al., “Les Petroglyphs de Tamgaly”, *Bulleten of the Asia Institute USA*, 1997, p. 167-207.

Жандарбек З., *Йасауи жолы және қазақ қоғамы*, Алматы 2006.

Жетпісбаева, Мейіркүл, *Мұстафа Шоқай және Ұлттық Тәуелсіздік Мәселесі*, Алматы: Философия саясаттану дінтану институты, Алматы 2013.

Жолдасбаев, Сайден, “Ортағасырлық Сыганак қаласының жұрттың қорғау мен зерттеуінің болашағы”, *III. Uluslararası Türkoloji Kongresi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan, 2009, s. 454-457.

\_\_\_\_\_, *Позднесредневековые города на северных склонах Каратау*, Ахмет Йасауи университеті, Түркістан 2012.

\_\_\_\_\_, *Жетісу тарихы*, Алматы 1996.

Жұртбаев Т., *Дулыға: көне түркі батырлары туралы тарихи әфсаналар*, Алматы 1994.

Кәрібаев, Б. Б., *Қазақ хандығының құрылу тарихы*, Сардар, Алматы 2014.

\_\_\_\_\_, *Қазақ хандығының күшеюі (XV ғ. соңғы – XVI ғ. алғашқы ширектері)*, Сардар, Алматы 2015.

Кенжетай, Д., *Қожа Ахмет Ясауи дүниетанымы*, Арыс, Алматы 2008.

Калыш, А. Б., *Семья и брак в современном Казахстане. Монография*, Арыс, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, *Этнологияның іргелі мәселелері: оқу құралы*, Қазак университеті, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, *Ата жолы*, Арыс, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, *Саяқ-Ысық ата*, Тарих тағылымы, Алматы 2010.

\_\_\_\_\_, *Жолый баба, Сарман ата*, Тарих тағылымы, Алматы 2011.

*Kazakistan Tarihi, Makaleler*, AKDТYK Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2007.

*Қазақстан тарихы: этникалық зерттеулер*: Арғын, Алаш, Алматы 2010.

*Қазақстан тарихы: этникалық зерттеулер*: Керейт, Алаш, Алматы 2011.

*Қазақстан тарихы, Көне заманнаң бүгінгі дейін бес томдық*, Атамұра баспасы, Алматы 1998.

*Қазақстан тарихы: курсының тіптік оқу бағдарламасы (Жоғары оқу орындарында тарих емес мамандық бойынша оқыйтын студенттерге арналған)*, ал-Фараби атындағы ҚазМУ, Алматы 1998.

*Қазақстанның Мәдени Мұрасы: Жаңалықтары, мәселелері, болашағы. Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары, 19 қазан 2005 ж.*, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы 2005.

Картаева, Таттігүл, *Сыр өңірі Қазақтары: тарихи этнографиялық зерттеу*, 2 том, Қазак Университеті, Алматы 2014.

*Көне уақыттан біздің күндерімізге дейінгі Қазақстан тарихы*, Алматы 1993.

Кенжеахмет, Н., “Ежелгі түркі (орхон) ескерткіштеріндегі топонимдер”, *Средневековая археология*, Алматы 2014, с. 263-264.

Қ. А. Ясауи, *Хикмет (жинақ)*, Жалын, Алматы 1998.

Қойгелдиев М., *Алаш қозғалысы*, Санат, Алматы 1995.

*Қорқыт ата, энциклопедиялық жинақ*, Қазақ энциклопедиясы бас редакциясы, Алматы 1999.

Кожа, Мухтар, “Города и аграрные селения казахских ханств наследия казахской правящей элиты (XVII-XVIII вв.)”, *Раннее наследие казахской правящей элиты 1675- 1821*, Алматы 2014, Ч. I, с. 631-635.

\_\_\_\_\_, *Ортағасырлық Отырар: аңыздар, деректер, зерттеулер*, А. Ясауи атындағы ХҚТУ, Түркістан 2006.

\_\_\_\_\_, “Құйрық төбеде табылған күйген ағаштағы түрік тенгрлері мен билеушілері әулетінің бейнелері”, *Қазақстан Ұлттық музей альманахы*, Алматы 2014, Ч. I, с. 92-96.

\_\_\_\_\_, “Огузские элитные пристройки Приаралья”, *Қазақ ескерткіштану мәселелерінің 1-ші және 2-ші симпозиум материал жинағы*, Алматы- Атырау 2012, 87-95-бб.

Кумеков Б. Е., *Государство кимаков IX-XI вв. по арабским источникам*, Алма-Ата 1972.

\_\_\_\_\_, *Арабские и персидские источники по истории кипчаков VIII-XIV вв.*, Алма-Ата 1987.

\_\_\_\_\_, *История Казахстана, Очерк*, Алма-Ата 1993.

\_\_\_\_\_, *История Казахстана в средние века (VI-XVII вв.)*, Алматы 1996.

\_\_\_\_\_, *История Казахстана. Т. I, 2*, Алматы 1996-1997.

Захир ад-дин Мұхаммед Бабыр, *Бабырнама*, Қазақ тілінде сөйлеткен Байұзақ Қожабекұлы, Алматы 1993.

Зуев, Ю. А., *Ранние тюрки: Очерки истории и идеологии*, Алматы 2002.

Махмұд Қашғари, *Түркі тілінің сөздігі: (Диуани лұғат-ат-түрк): 3 томдық шығармалар жинағы*, Хант, Алматы 1997.

Мырзахметов М., *Қазақ қалай орыстандырылды?* Атамұра, Алматы 1993.

Мұхаммед Хайдар Дулати, *Тарих-и Рашиди (Хақ жолындағылар тарихы)*, Алматы 2003.

Ногайбаева, Мендигуль, *VI-XII ғасырлардағы түркілердің көрші халықтармен мәдени байланыстары: мәселенің зерттелуі*, Қазақ Университеті, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, *Қазақстан аумағындағы XIII-XV ғасырдың алғашқы жартысындағы этносаяси үдерістер*, Қазақ Университеті, Алматы 2015.

Нүрпейісов, К., *Алаш һәм алашорда*, ататек, Алматы 1995.

Омарбеков Т., *Қазақ түркілерінің мемлекеттілігі: ұлыстар, қағанаттар мен хадықтар баяны*, Қазақ университеті, Алматы 2015.

\_\_\_\_\_, *Қазақ халқының этнотерриториясының қалыптасуының мәселелері*, Қазақ университеті, Алматы 2015.

\_\_\_\_\_, “М. Шоқайдың эмиграцияға кетуінің кейбір мәселелері” *Қазақ тарихы*, 1997ж. N2. 26-бет.

\_\_\_\_\_, “Dulular (Dulat) Eli”, *Қазақстан республикасы тәуелсіздігінің 20 жылдығына орай өткізілетін дәстүрлі IV Халықаралық түркологиялық конгресі = Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığının 20. Yıldönümü Münasebetiyle Geleneksel IV. Uluslararası Türkoloji Kongresi 13-14 мамыр 2011 ж.*, А. Йасауи атындағы ХКТУ, Түркістан 2011. 382-386-бб.

\_\_\_\_\_, - Ш. Омарбеков, *Қазақстан тарихына және тарихнамасына ұлттық көзқарас*, Алматы 2004.

\_\_\_\_\_, – Mendigul S. Nogaybayeva – Aknur Koşımova, “Kazak Türklerinin Oluşumunda Oğuzların Rolü: Etnik ve Coğrafi Bütünleşme”, *Milli Folklor*, Yıl: 29, Sayı: 113, 2017, s. 79-92.

*Орталық Азия көшпелілері өркениетінің тарихы, 1-том Орталық Азия көшпелілері: Этнотерриториясы мен мемлекеттілігінің мәселелері: монография*, жауапты ред. Т. Омарбеков, Қазақ Университеті, Алматы 2015.

Орталық Азия көшпелілері өркениетінің тарихы, 2-том Орталық Азия көшпелілерінің дәстүрлі мәдениеті: негіздері және тарихы сабақтары: монография, жауапты ред. Т. Омарбеков, Қазақ Университеті, Алматы 2015.

Пала, Айхан, “Kazakistan'da bir Oğuz Kasabası Şavuldir”, *III. Uluslararası Türkoloji Kongresi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan 2009*, s. 543-546.

\_\_\_\_\_, “Оғыздарда садақ (жай) символы”, *ал-Фараби ат. Қазақ ұлттық университеті, Этнография мен Археология симпозиумы*, Алматы 2013.

\_\_\_\_\_, “Оғыздардың Эймур тайпасы”, *Ежелгі, ортағасыр және Жаңа кезеңдегі Қазақстан және іргелес елдер тарихындағы билік институтының эволюциясы*, Тарих және этнология институты, Алматы 2016, с. 36-40 бб.

\_\_\_\_\_, - Лазат Динашева, *Түркі мемлекеттерінің тарихы*, Алматы 2014.

Сабитов, Ж. М., *Ногайский компонент в этногенезе казахов*, [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://everything.kz/article/4978850-nogayskiy-komponent-v-etnogeneze-kazakhov>;

\_\_\_\_\_, “Мангытский юрт: От Мансура до Ваккаса”, [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://old.antat.ru/bigzip/NT2013/22013/520132.pdf>.

Савельева, Т. В., *Или сырты Алатауның солтүстік беткеулеріндегі VIII-XIII ғасырлардағы мәдениет*, Алматы, 1994.

Самашев, З. С., “Солтүстік–батыс Каспий мәні Қазақтарының монументті өнері”, *Ұлы Жібек жолындағы археологиялық ескерткіштері*, Алматы 1992, 65-79-бб.

\_\_\_\_\_, *Жоғарғы Ертіс манындағы жартастардағы бейнелер*, Алматы 1992. *Ұлы Жібек жолын археологиялық ескерткіштері*, Алматы 1993.

\_\_\_\_\_, *Petroglyphs as the East Kazakstan as Historical Sources*, Алматы 1993.

\_\_\_\_\_, “Ұлы даланың ортағасырлық номадтарының графикалық өнерін зерттеуге орай”, *Азияның жартастағы өнері*, Кемерово, 1995, 1 шығ. 26-27-бб.

\_\_\_\_\_, - А.- П. Франкфорт - П. Видаль және басқалар, “Қазақстанның көне өнерінің ескерткіштері: Жаңа зерттеулер”, *Азияның жартастағы өнері*, Кемерово 1995. 1 шығ., 15-16-бб.

\_\_\_\_\_, – А. Р. Francofort – J. Sahen - Jetibayev, “An Image in Mythic Clothes in Rock Arts of Ancient Kazakh Grasslands”, *Social Sciences in Xinjiang*, 1996. No. 1. P. 8-24.

\_\_\_\_\_, Д. А. Кожиков - Д. Талеев, “Сарайчик: проблемы исследования великого города”, *Проблемы изучения и сохранения исторического наследия*, Алматы 1998, с. 240-245.

Сартқожаұлы, Қаржаубай, “*түркі қағанат Астанасы - Орда-Балық*”.

\_\_\_\_\_, “Үшінші Түрік қағанатының (ұйғыр) кейбір мәселелері”.

\_\_\_\_\_, “Ертеортағасырдан жеткен атадомбыра”, *Жалпы тіл білімі және түркі тілдерінің өзекті мәселелері, Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары*, Астана полиграфия АО баспаханасы, Астана 2010, 34-41 бб.

\_\_\_\_\_, “Байырғы түрік рун жазуының шығу тегі”, *Көне түркі жазба ескерткіштері: Жазу мәдениетінің бастаулары, тілдің даму құбылыстары*. ҚР. Тіл комитеті. Астана 2005, 67-82 б.

\_\_\_\_\_, *Байырғы түрік жазуының генезисі*, Арыс, Алматы 2007.

\_\_\_\_\_, - Т. Зәкенұлы, “Ұйғыр Ордасы және қазақ жеріндегі оғыздар мен ұйғырлар”, *Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің Хабаршысы*, 2005. No1. 109-119 б.

\_\_\_\_\_, - М. Жолдасбеков, *Орхон ескерткіштерінің толық Атласы*, Kul Tegin, Астана 2005.

\_\_\_\_\_, *Орхон мұралары, Астана 2003*.

\_\_\_\_\_, *Орхон мұралары. II том*, Алматы 2011.

\_\_\_\_\_, “Тогуз-оғуз және Он-уйгур” *АС. УБ*, 1982, 23-63. бб.

\_\_\_\_\_, “Hun Döneminden Günümüze Ulaşan 1500 Yıllık Saz”, *Atayurt Dergisi*, Kış 2011, S. 44-47, <http://www.abdulvahapkar.com/hun-sazi>.

Смагулов, Е. - М. Туякбаев, *Түркістанның ортағасырлық тарихы*, Түркістан 1998.

Шәкәрім Құдайбердіұлы, *Түрік, қырғыз-қазақ, һәм хандар шежіресі*, Алматы 1991.

Шәлекенов, Вахит Хамзаұлы, *Құм басқан қала*, Алматы 1992.

\_\_\_\_\_, *Взаимоотношения народов Приаралья в XVIII-XIX вв.*, Алматы 1995.

\_\_\_\_\_, *Түріктердің отырықшы өркениеті*, Қазақ университеті, Алматы 2003.

\_\_\_\_\_, *V-XIII ғасырлардағы Баласағұн қаласы*, Жібек жолы, Алматы 2006.

\_\_\_\_\_, *Город Баласагун в 5-8 веках*, Жібек жолы, Алматы 2009.

\_\_\_\_\_, “Ежелгі және ортағасырдағы Аму және Сырдариялардың бойындағы түрік қалалары”, *Ақиқат*, н. 6, 1999, 47-54 бб.

\_\_\_\_\_, “Ертедегі және ортағасырдағы Қазақ жеріндегі қалалар”, *ҚазМУ Хабаршысы, Тарих сериясы*, 1999, Н. 2, 12-56 бб.

\_\_\_\_\_, “Орталық Азияның шығысындағы түріктердің ерекшеліктері” *ҚазМУ Хабаршысы, Тарих сериясы*, Н. 1 (20) 2001.

\_\_\_\_\_, - N. O. Aldabergenov, *Ortaçağda Aktöbe = Aktöbe in the Medieval Ages = Орта ғасырдағы Ақтөбе*, resim ve altyazılar R. Bozer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.

Шоқай, Мұстафа, *Түркістанның қилы тағдыры*, Алматы 1992.

\_\_\_\_\_, *Таңдамалы шығармалар*, 3-т., Қайнар, Алматы 2007.

Тажикев, Е., “Ортағасырлық Жанкент қалажұрты маңындағы ескерткіштердің зерттеуі мен орналасуы”, *Хабаршы / Вестник – Тарих сериясы*, Әл-Фараби Қазақ ұлттық университеті, Алматы 2011, No. 2-61, с. 75-76.

\_\_\_\_\_, - И. Аржанцева, “Сырдарияның төменгі ағысы бойындағы оғыз қалалары: Жетіасар мәдениеті мен байланысы”, *Хабаршы*, 2011, No. 2 - с.32, Қорқыт ата ат. университеті, Қызылорда, 28-30-б.

\_\_\_\_\_, “Городище Большой Куюк”, *Свод памятников истории и культуры*, 2007, Кызылординская область, Алматы, с. 249-250.

\_\_\_\_\_, “Городище Малый Куюк”, *Свод памятников истории и культуры*, 2007, Кызылординская область, Алматы, с. 250.

Tashbayeva, K. - M. Khujanazarov, V. Ranov, Z. Samashev, *Petroglyphs of Central Asia*, translated by O. Titova, International Institute for Central Asian Studies Samarkand, Bishkek 2001.

Таймагамбетов, Ж. К., “Қазақстан палеолиті туралы мәселелері орай”, *Орта Азияның көне және тас ғасырының тарихы бастауларына*, Ташкент 1996, 53-63-бб.

Тасмагамбетов И. - З. Самашев, *Сарайшық*, Берел, Алматы 2001.

Торланбаева, К. У., “Тюркские рунические памятники как источник по истории Казахстана”, *Доклады НАН РК*, No. 3/307, 2016, С. 156-166.

\_\_\_\_\_, “Культ вождя в формировании военной власти в кочевых обществах”, *Кочевая цивилизация: наследники и судьбы*, Алматы 2016, С. 12-18.

\_\_\_\_\_, “Влияние Великого Шелкового пути на общество тюрков”, *Известия Национального центра археологии и источниковедения*, No. 2, 2016, С. 23-26.

\_\_\_\_\_, “Ritual practice in Sufism and pre-Islamic religions: practice of whirling”, *Отан тарихы*, 2016, No. 2, С. 5-12.

\_\_\_\_\_, “Turkic Runic Monuments as a Source on the History of Kazakhstan”, *Studia et Documenta Turcologica, Romania*, No. 3, 2016.

\_\_\_\_\_, “О тюрко-иранских этноязыковых и культурных связях в истории Центральной Азии”, *Материалы Международной конференции «Казахстан и Иран: в поиске духовной и культурной интеграции»*, Алматы 2016, С. 82-86.



\_\_\_\_\_, “Наследование и наследие в центрально-азиатских империях”, *Сборник материалов Международной научно-теоретической конференции «Эволюция политической власти в древней, средневековой и новой истории Казахстана и сопредельных государствах»*, Институт истории и этнологии, Алматы 2016, С. 54-77.

Тулибаева, Ж. М., “Мирза Улугбек о правлении Чагатаида Баракхана и его взаимоотношениях с Ираном”, *Известия Национального центра источниковедения и археографии*, Астана 2016, No. 2, С. 24-30.

\_\_\_\_\_, “Мирза Улугбек о государстве и власти в истории тюркских народов”, *Известия Национального центра источниковедения и археографии*, Астана 2016, No. 3, С.53-64.

\_\_\_\_\_, “Ulus-i arba-yi Chingizi” of Mirzo Ulugbek as a Source on the History of Kazakhstan and Central Asia in the Middle Ages”, *Отан тарихы, ғылыми журнал*, No. 3 (75), 2016, p. 90-96.

\_\_\_\_\_, “Улус-и арба-йи Чингизи о правителях Великого Юрта и династии Юань в Китае”, *Материалы Международной конференции «Китай, китайская цивилизация и мир»*, Алматы 2016.

\_\_\_\_\_, “The Qazaqs and the Central Asian Principalities in the 18th and the First Half of the 19th Centuries”, *Oriente Moderno*, Volume 96, Issue 1, 2016, P. 25–45.

Туякбаев, М., *Историческая топография развитых городов и поселений Туркестанского оазиса (XIII-XIX вв.)*, Издательство Эффект, Алматы 2009.

Ускенбай, К. З., “Статус Джучидов Ак-Орды и их государственность”, *Сборник материалов международной научно-теоретической конференции «Эволюция института власти в древней, средневековой и новой истории Казахстана и сопредельных государств»*, Институт истории и этнологии, Алматы 2016, С. 113-123.

Утемиш-Хаджи, *Чингиз наме*, Переводы, исследования В. П. Юдина, Алма-Ата 1992.

Эгамбердиев, Мирзахан, *Ресей Қазақстандағы орыстандыру саясаты (XIX ғ. екінші жартысы - XX ғ. басы)*, Қазақ университеті, Алматы 2015.

Ясауи Қожа Ахмет, *Диуани Хикмет (Ақыл кітабы)*, Аударғандар: М. Жармұхамедұлы, С. Дәуітұлы, М. Шафиғи, Мұраттас, Алматы 1993.

Үелеуов, Мадияр - Mirzahan Egamberdiyev, “Ортағас̣ Taraz’da Son Arkeolojik Kazılar Sonucunda Bulunan Sikkeler Üzerine Bir İnceleme”, *Bilig*, Sayı 95, Güz 2020, s. 211-239.